

Бумар К. С.,

викладач кафедри романської і новогрецької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДІАЛЕКТУ В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У представленій статті розглянуто поняття «діалект» як у загальнономовознавчому ракурсі, так і крізь призму соціолінгвістики, проаналізовано особливості італійської діалектної лексики у лінгвокультурному аспекті. Діалектна лексика має свою специфіку і зараз використовується не лише в усному мовленні, а й виходить за його рамки, зокрема, є часто вживаною авторами у сучасному художньому італійському тексті з метою формування образів персонажів та чіткішого окреслення їхніх соціальних відносин.

Сьогодні, в епоху глобалізації, характерні швидкі економічні, політичні, культурні зміни, постійний розвиток інформаційних технологій, поширення впливу Інтернету в багатьох сферах життя і внаслідок цього – тісний культурно-інформаційний і науковий обмін між різними країнами. Саме тому нині у фокусі лінгвістичних та перекладознавчих досліджень опинилась проблема діалектів.

Свою значною кількістю, різноманітністю і життєвістю італійські діалекти продовжують привертати до себе увагу лінгвістів та перекладачів, оскільки вони створювалися протягом дуже тривалого періоду і зараз виражають культурну спадщину спільнот, які говорять на них, тобто це своєрідне поєднання досвіду та знань, що часто складають народну традицію. Аналізуючи останні дослідження, можемо зауважити, що науковці вбачають у діалекті певну лінгвістичну систему, а точніше – форму мови, яку люди використовують на певній географічній території і яка має певну лексичну та граматичну особливість.

У статті представлено класифікацію італійських діалектів та з'ясовано, що аналізована діалектна лексика вирізняється цілою сукупністю ознак на фонетичному, граматичному, морфологічному, фразеологічному та лексичному рівнях. Наведені в статті приклади свідчать про те, що в різних регіонах Італії мовці намагаються ізолюватися від іншого мовного середовища та зберігати свою власну ідентичність. Однак, попри ненормативність італійських діалектів та певні тенденції до уникнення діалектизмів, цей варіант мови збагачує літературну та національну мову, впливає на становлення сучасної італійської мови і зберігає культурно-історичну традицію.

Ключові слова: діалект, діалектна лексика, культура, соціально маркована лексика, італійський діалект.

Постановка проблеми. Закріплення літературної норми, її стійкість та тривалий період функціонування мають першочергове значення для становлення поширення і зміцнення національних мов. Однак сьогодні, в епоху глобалізації, простежується тяжіння до збереження і захисту того різноманіття, що чинить певний супротив об'єднувчим і нівелюючим тенденціям. Саме тому нині у фокусі лінгвістичних досліджень опинилась проблема діалектів, які, з одного боку, часто протиставлені національним мовам, а з іншого боку, є взаємопроникними системами.

Незважаючи на давність самого поняття «діалект», навколо нього й понині ведуться наукові дискусії. Численні дослідження свідчать про те, що сучасні лінгвісти вбачають у діалекті певну лінгвістичну систему [8, с. 6]. Узагальнюючи наявні визначення, можна підсумувати, що діалект – це варіант певної мови, яку люди використовують на окремій географічній території і яка має своєрідну лексичну та граматичну систему. Діалект визначається як географічний варіант мови. Унікальність італійської мови вбачається у чималій кількості діалектів, що визначено передовсім географічним розташуванням та історичними причинами. В основі всіх діалектів італійської мови лежить латинська мова. Італійський письменник Еррі де Лука сказав: «Той, хто перестав використовувати діалект, той відмовився від ступеня близькості зі своїм світом і встановив дистанції з ним» [11]. Це означає, що проблема діалектів входить до кола соціолінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Наукове дослідження діалектів відоме як діалектологія і ґрунтується на вивченні територіальних діалектів, яке почалося ще в другій половині XIX ст. З того часу діалекти починають розглядатися як продукт природного розвитку мови, як варіювання системи на різних територіях поширення мови [3, с. 125]. Проблема теорії та практики сучасної зарубіжної діалектології, мовної варіативності та іншими соціолінгвістичними підсистемами займаються такі вчені, як Д. Кристал, Дж. МакВортер, В. Волфрам, П. Традгілл, В. Лабов та інші; італійською – Д.К. Олі, М. Дардано, Д. Френгвеллі, Ф. Аволіо, М. Рівойра, А. Романо, Р. Соттіле, С. Пізано, К. Маркато [8, с.100].

Метою статті є – розкриття поняття діалект, класифікація італійських діалектів та виявлення особливостей творення діалектизмів у сучасній італійській мові.

Актуальність пов'язана із відповідністю проведеного аналізу сучасним тенденціям у дослідженнях проблеми взаємопов'язаності літературної італійської мови та її численних діалектів. Зокрема, актуальним стає питання специфіки вживання діалектів не лише в усному мовленні, а й у художніх текстах, що піднімає низку проблем у перекладознавчому аспекті. Крім загальнономовного ракурсу, з'являється також ряд менш фундаментальних питань щодо, наприклад, структури діалектів або використання деяких часових форм у різних діалектах італійської мови, як-от у сицилійському.

Об'єктом дослідження є діалекти сучасної італійської мови.

Предметом дослідження є лексико-семантичні властивості діалектизмів у сучасній італійській мові.

Термін *діалект* часто використовується для характеристики способу мовлення, який відрізняється від нормативного

варіанту мови. The Oxford Concise Dictionary визначає діалект як «форму мови, яка притаманна конкретному регіону чи соціальної групі» [5].

Ми погоджуємося із визначенням діалекту, яке надав італійський лінгвіст Д.К. Олі: «Місцева або регіональна мова, яка використовується групами меншин у середині країни та в її регіонах» [10, с. 186]. Діалект позначається варіативністю на фонологічному, фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях.

Щодо лексичного рівня італійської мови, за словами Д.К. Олі, часто відбувається перехід і закріплення діалектної лексичної одиниці в національній мові. Однак подекуди спостерігається зворотнє явище: лексична одиниця, що належить до національної мови, переходить у діалект, витісняючи термін місцевого вживання [10, с. 186].

Згідно з думкою видатного дослідника діалектів Д. Кристала, «всі говорять на діалекті» [4, с. 86]. Вчений припускає, що лише кілька людей розмовляють чистими регіональними діалектами. Серед користувачів мови побутує думка про діалекти як про ненормативний варіант мови. Однак Д. Кристал зауважує, що нормативна мова є настільки ж діалектом, як і будь-яка інша варіативність. Усі говорять на діалекті – будь то міський чи сільський, нормативний чи ненормативний, вищий чи нижчий прошарки суспільства [4, с. 87–88]. Зв'язок між національною мовою та діалектами є тіснішим і складнішим, ніж здається на перший погляд, і сприяє зміні обох мовних засобів.

Д. МакВортер пояснює різницю між мовою та діалектом тим, що у популярному вживанні мова, крім розмовної, це є писемна, тоді як діалект просто використовується на розмовному рівні [9, с. 46].

За твердженням Д.К. Олі, діалекти не є неповноцінними мовами порівняно з національною: це не що інше, як флорентійська, яку використовували письменники здебільшого з літературних причин, а потім вона поширювалася на всі регіони після політичного та адміністративного об'єднання країни [10, с. 187]. Підтримує думку цього італійського вченого і російський лінгвіст Л.Л. Касаткін, який вважає, що становлення літературної мови періоду формування нації зазвичай відбувається на основі одного з діалектів – діалекту головного політичного, економічного, культурного, релігійного центру країни. Вчений зазначає, що діалект, по суті, являє собою міське койне, тобто синтез різних діалектів. Наприклад, російська літературна мова склалася на основі московського діалекту, французька – паризького, англійська – лондонського, іспанська – мадридського тощо [1, с. 13].

Функціонування діалектів зазнає багатьох впливів. Змінам і зникненню діалектів сприяють, по-перше, засоби масової інформації, які розповсюджують національну мову, по-друге, еміграція, яка викоринює діалектофони зі свого оточення, по-третє, шкільна освіта, яка в минулому зобов'язувала відмовлятися від діалекту на користь національної мови, що використовується дітьми як штучна [10, с. 187]. Отже, діалект – це мова, яка підпорядкована іншій мові [6].

Для виявлення різниці між мовою та діалектом виокремлюються такі об'єктивні критерії:

1. *Обмежене географічне розповсюдження.* Мова використовується на дуже великій території, на діалекті розмовляють у невеликій географічній області.

2. *Відсутність норми.* Діалект не має «правильної» форми, визнаної всіма мовцями, тому він перебуває в ситуації сильної локальної роздробленості.

3. *Негативний стереотип.* Користувачі діалектом часто сприймаються як нижчі верстви населення.

4. *Неформальне використання.* Діалект використовується в неформальних соціальних ситуаціях, наприклад, в сім'ї або між друзями. Він не використовується в офіційній обстановці, державних установах, у школі або під час конференцій, нарад, співбесід тощо.

5. *Обмежений літературний корпус.* На діалекті переважно розмовляють, а не пишуть. Діалектна література взагалі відсутня або мізерна.

6. *Наявність мови-дачу.* Це національна мова, на основі якої функціонують її діалекти, при цьому віддалені діалекти можуть значно відрізнятися один від одного, що спричинює проблемне взаєморозуміння їх носіїв.

7. *Відсутність науково-технічної лексики.* Діалект має словниковий запас, обмежений лексичними одиницями повсякденного життя, а тому не має спеціальних термінів, які мали б відношення до науки, техніки, філософії та інших галузей знань [7]. Тому однією з проблем діалектів є двомовність їх користувачів: важливо, щоб останні володіли національною мовою на достатньому рівні; але водночас вони мають виражатися на діалекті своєї місцевості, щоб таким чином зберегти звичаї, традиції, культуру, які передаються у діалекті. Можна сказати, що діалекти – це насправді «малі мови», оскільки їх часто навіть сьогодні вживають невеликі регіони [3, с. 15].

Першим, хто здійснив спробу схарактеризувати італійські діалекти, став саме Данте Аліґ'єрі, який у своєму трактаті *De vulgari eloquentia* залишив нам унікальну річ – карту мовної Італії.

Італія є яскравим прикладом неоднозначної діалектної ситуації. Італійські діалекти дуже численні, і часто в межах регіону можна виділити різні діалектні форми, що своєю чергою зумовлено бінарністю італійської мовної системи. Ми обмежимося виявленням чотирьох значних діалектних груп з урахуванням їхнього географічного розташування.

П.Е. Бальбоні підкреслює, що «італійська мова для багатьох італійців є мовою буття, але діалект є більшим проявом буття – це засіб вираження думок та почуттів» [7]. Це пов'язано з тим, що мовцю легше і комфортніше знаходитися в своєму мовному середовищі, аніж в будь-якому іншому.

За словами лінгвіста Д.Б. Пеллеґріні, основних мовних областей Італії є п'ять: північна, фрилійська або ладіно-фріульська, тосканська або центральна, південно-центральна, сардинська [8, с. 6].

Північні діалекти (лігурійський, пьемонтський, ломбардський, романський, венеційський, фріульський, емільський).

Тосканські діалекти (флорентійський, ліворнський, пізанський, аретинський, сенезький тощо).

Центральні діалекти (лаційський, умбрійський, маркіджанський)

Південні діалекти (компанійський, абруцький, молізанський, пулійський, луканський, калабрійський, сицилійський тощо).

Окрему увагу слід приділити сардинській мові, яка заслуговує саме на статус мови, а не діалекту, і суттєво відрізняється від усіх італійських діалектів. Наприклад, сардинська – єдина

мова, у якій під час утворення означеного артикля береться за основу не латинський вказівний займенник чоловічого роду в однині *ille (il(le))*, а латинський вказівний означений займенник чоловічого роду в однині *ipse: (ip)su(m) – su*. Однак під «дахом» сардинської мови також нараховується певна кількість діалектів. Якщо в містах здебільшого люди говорять офіційною

італійською мовою, то в селах розмовляють на місцевих діалектах.

Отже, наведемо приклад повсякденної діалектної лексики в деяких італійських регіонах, яка характеризує власне італійські діалекти, переклад і суттєво відрізняє її від нормативної італійської мови.

Lombardia	Veneto, Trentino	Emiglia Romagna, Marche	Toscana, Umbria
'nem! – andiamo! – ходімо! Fioeu – fanciullo – дитина. Alura – allora – отже. Cum te stet? – Come stai? – Як справи?	Alegressa – gioia – радість. Ostreggheta – perbacco – чорт забирай. Femo festa – festegiamo – відсвяткуємо. Come xea? – Come va? – Як справи?	Ban dè! – Buona giornata – Гарного дня! Cum vala? – Come va? – Як справи? Mo da ban? – Ma davvero? – Дійсно? E' mi babi – il mio bambino – мій малюк. Tola su dolsa – prendila dolcemente – сприймай обережно. Co' dit? – Cosa dici? – Що ти кажеш?	Alò! – Andiamo! – Ходімо! Vòna! Buona giornata! – Гарного дня! Che bigiù! – Che gioiello! – Який дорогоцінний! Ganzo – bravo – молодець.
Lazio	Abruzzo, Molise	Campania, Basilicata	Puglia
Dàje – D'accordo – Я згодний. Anvèdi! – Ma guarda! – Глянь! Ammàppelo! – Accidenti! – Хай йому грець! Svèjete – Svegliati – вставай. Ndò vai? – Dove vai? – Куди йдеш?	Ainate! – Sbrigati! – Поспішай! Essolu – Eccolo qui – Ось тут. Ce svejèmo? – Ci svegliamo? – Ми прокидаємося? Vardasci! – Ehi, ragazzi! – Гей, хлопці! Jame! – Andiamo! – Ходімо! Vbongiòrno! – Buon giorno! – Добрий день! Stai buòne? – Stai bene? – Ти в порядку? Uè, quatrà! – Ehi, ragazzo! – Гей, хлопче! Agusta furia – Mi piace molto – Мені дуже подобається.	'Uagliò! – Ragazzo! – Хлопче! Muvimm'c'! – Muoviamoci! – Ворушімося! Comm'staje? – Come stai? – Як справи? Oi ni! – Ehi, piccolo! – Гей, малий! E vir' tu! – Certo! – Звичайно!	C'vvù fè? – Che vuoi fare? – Що ти хочеш зробити? Revigghiete! – Svegliati! – Прокидайся! Sciam'bun'? – Andiamo bene? – У нас все добре? Criatù! – Ehi, bambino! – Гей, дитинко! V'nit' ddò! – Venite qui! – Заходьте сюди!
Calabria, Sicilia	Sardegna	Piemonte	Friuli
Arricciati! – Divertiti! – Розважайся! Agghiumà! – E fatto giorno! – Новий день! Ciatu miu – mio amore – моя любов. Curò – caro, carino – дорогий. Cumpà – Amico mio – Мій друг. Biddizza – Bellezza – Краса. Cchi lustru! – Che luce! – Яке світло!	Ajò! – Andiamo! – Ходімо! Salude! – Salute! – Привіт! Eja! – Sì! Certamente! – Так! Ispantu! – Sorpresa! – Дивно! Coro meu! – Cuore mio! – Любов моя! Ite bellu! – Che bello! – Яка краса! Pratza – Piazza – Площа.	Curage! – Corraggio! – Сміливіше! Dabùn! – Davvero! – Справді! Cerea – Buon giorno – Добрий день. Cum a l'è? – Come va? – Як справи? Anduma! – Andiamo! – Ходімо!	Bundi! – Buongiorno, salve! – Доброго дня! Biel et bon – Bello e buono – Гарно та добре. Ninin – carino, grazioso – милий, приємний. Figòt – coccolo – радісний. Ce metavee! – Che meraviglia! – Як чудово! Pulit – Bene – Добре.

Діалектизми, як відомо, існують в усній формі. З цієї причини писати на діалекті все ще представляє значну проблему ще й тому, що в багатьох регіонах Італії значно більше вагав і суперечливих популярних вживань, аж до пошуку рішень, які майже індивідуальні [3, с. 8].

Також зазначимо, що нові діалектні лексичні одиниці мають низку фонетичних (*krapa nare – carpa nera – чорна коза, canna – cane – собака, drittu – dritto – прямо, adda – altra – інша, mmatina – mattina – ранок, bbuón – buono – добре*), морфологічних (*aceleradur – acceleratore – акселератор, televisiuni – televisione – телебачення, autobusse – autobus – автобус, negossi – negozio – магазин, forcheta – forchetta – виделка, sgabel – sgabello – табуретка, arbicocca – albicocca – абрикос, addormentasse – addormentarsi – засинати*) та лексичних ознак (*addo – dove – де, bardasciu – ragazzo – хлопець, achina – uva –*

виноград, barba – zio – дядько) для позначення нових референтів. Поширення місцевих лексем за фонетичними та морфологічними ознаками є ближчими до моделей, пропонувані загальною мовою, не на користь діалектній традиції.

Висновки. Діалект – це відмінна від національної мови, але тим не менш підпорядкована їй система, якою користуються на обмеженій географічній території у вузьких соціальних і культурних сферах. Структурні особливості італійських діалектів зазнають змін внаслідок міждіалектальної, міжмовної (вплив французької, німецької, арабської мов) взаємодії, а також впливу літературної мови. Незважаючи на дещо опережене ставлення до діалектів як до варіантів італійської мови, вони існують, розвиваються, їхні системи трансформуються. Діалекти продовжують взаємозбагачення з італійською мовою від регіону до регіону.

Класифікація італійських діалектів залежить від географічного розташування. Північний діалектний ареал охоплює більшу частину території Північної Італії, де вживаються гало-італійські та венеційські діалекти. Центральнопівденний діалектний ареал включає майже всю Тоскану та сусідні регіони. Діалекти цієї території слугувати основою італійської літературної мови. Сардинський діалектний ареал охоплює майже всю Сардинію, де сардинський діалект має статус мови, та південні діалекти.

Також зауважимо, що особливості діалектної лексики в італійських регіонах відображаються на фонетичному, морфологічному та лексичному рівнях, таким чином створюючи труднощі під час перекладу.

Перспективи подальших пошуків дослідження. Аналіз діалектної лексики в італійській мові уможливило подальше розв'язання проблеми дослідження соціально маркованої лексики та її перекладу в італійських художніх текстах.

Література:

1. Касаткин Л.Л. Русская диалектология. Москва : Академия, 2005, 283 с.
2. Сердега Р.Л. Українська діалектологія: навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011, 156 с.
3. Avolio F. Lingue e dialetti d'Italia. Roma: Carocci, 2009, 126 c.
4. Crystal D. How Language Works. London: Penguin Books, 2005, 512 c.
5. Dialect. *The Oxford Dictionary*. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/dialect?q=dialect>
6. Dialetto: definizione semplice di una parola controversa. p // Salvaguardia del Patrimonio linguistici, 2016. URL: <https://patrimoniilinguistici.it/dialetto-definizione/>
7. Il dialetto nella didattica dell'italiano L2: riflessioni, esempi e proposte pratiche // Italiano per stranieri. URL: <http://italianoperstranieri.loescher.it/il-dialetto-nella-didattica-dell-italiano-l2-riflessioni-esempi-e-proposte-pratiche.n7425>
8. Manuale linguistico dell'entusiasmo. Roma : Nutella, 2013, 101 c.
9. McWhorter J. What's a Language, Anyway? Washington : The Atlantic, 2016, 56 c.
10. Oli G. C. Il mondo della parola. Milano: Le Monnier, 1997. 284 c.
11. Treccani. Enciclopedia dell'Italiano. URL: <http://www.treccani.it/vocabolario/>.

Bumar K. Lingocultural aspect of the dialect in Italian language

Summary. In this paper, the concept of "dialect" is considered both individually and in the system of sociolinguistic science. The peculiarities of dialect vocabulary in the linguocultural aspect on the material of the Italian language are analyzed. Dialectal vocabulary has its own peculiarities and is now used not only in oral language but also beyond its scope. It is often used by authors in contemporary Italian artistic text to form characters, in particular in defining their social relations.

Today in the age of globalization is characterized by rapid economic, political, cultural changes, the constant development of information technologies, the influence of the Internet in many spheres of life, and, therefore, close cultural and information and scientific exchange between different countries. That is why the problem of dialects is now the focus of linguistic and translation studies.

The Italian dialects continue to attract the attention of linguists and translators with their considerable number, variety and vitality. Because they were created over a very long period and still express the cultural heritage of the communities that speak it, that is, a vast array of experience and knowledge often referred to as tradition. Analyzing recent research, we can say that scientists see in a dialect a certain linguistic system, which is a form of language that people use in a certain geographical area, and which has a certain lexical and grammatical features.

The article represents the classification of Italian dialects and found that the analyzed dialect vocabulary is distinguished by a whole set of features at the audio, grammatical, morphological, phraseological and lexical levels. The examples given in this article show that in different regions of Italy, speakers try to isolate themselves from another linguistic environment and maintain their own identity. However, despite the non-normative nature of Italian dialects and certain tendencies to avoid dialect vocabulary, this language version enriches the literary and national languages, influences the development of modern Italian language, and preserves the cultural and historical tradition.

Key words: dialect, dialect vocabulary, culture, social marked vocabulary, Italian dialect.